

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

БУЛАХ Т. М.

УДК 373.21.(1-22).477

Булах Т. М. Дошкільна освіта у сільській місцевості України: проблеми та шляхи їх подолання

Статтю присвячено дослідженню стану дошкільної освіти у сільській місцевості України та визначенню проблем її розвитку. Проведено статистичний аналіз даних Державного комітету статистики, розраховано показники розвитку, проведено структурний аналіз та виявлено основні тенденції розвитку дошкільної освіти в сільській місцевості України. За результатами зазначеного аналізу визначено бажані напрями її розвитку.

Ключові слова: дошкільна освіта, дитячі дошкільні установи, нормативи, фінансування, законодавча база.

Табл.: 2. Бібл.: 10.

Булах Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі (вул. Чигоріна, 57, Київ, 01601, Україна)

E-mail: rla79@list.ru

УДК 373.21.(1-22).477

Булах Т. Н. Дошкольное образование в сельской местности Украины: проблемы и пути их преодоления

Статья посвящена исследованию состояния дошкольного образования в сельской местности Украины и определению проблем ее развития. Проведен статистический анализ данных Государственного комитета статистики, рассчитаны показатели развития, проведен структурный анализ и выявлены основные тенденции развития дошкольного образования в сельской местности Украины. По результатам указанного анализа определены желаемые направления его развития.

Ключевые слова: дошкольное образование, детские дошкольные учреждения, нормативы, финансирование, законодательная база.

Табл.: 2. Библ.: 10.

Булах Татьяна Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международного менеджмента и маркетинга, Украинский государственный университет финансов и международной торговли (вул. Чигорина, 57, Киев, 01601, Украина)

E-mail: rla79@list.ru

UDC 373.21.(1-22).477

Bulakh T. N. Preschool Education in the Rural Areas of Ukraine: Problems and Solution Approach

The article is dedicated to the study of the condition of pre-school education in the rural areas of Ukraine and defining problems of its development. It gives the statistical analysis of the data from State Statistics Committee of Ukraine, calculates the indexes of development, makes structural analysis and reveals the main tendencies of development of pre-school education in the rural areas of Ukraine. Based on results of mentioned analysis the desirable directions of its development were defined.

Key words: preschool education, preschool institutions, regulations, financing, legal framework.

Tabl.: 2. Bibl.: 10.

Bulakh Tatyana N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Management and Marketing, Ukrainian State University of Finance and International Trade (vul. Chygorina, 57, Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: rla79@list.ru

Серед актуальних проблем функціонування сільських населених пунктів особливого значення набувають ті, що пов'язані з дошкільною освітою. Забезпечення громадянам України рівного доступу до якісної освіти є одним із пріоритетних напрямів реалізації державної освітньої політики. Але задекларовані у попередні десятиріччя стратегічні завдання щодо забезпечення рівного доступу дітей до освіти, забезпечення її сталого розвитку і нової якості, демократизації управління не набули повної реалізації [2]. Саме це зумовлює актуальність даної публікації.

У країнах з розвинутою ринковою економікою приділяється велика увага розвитку дошкільної освіти на селі. Вагомий внесок у вивчення цих проблем зробили такі відомі вітчизняні вчені, як: С. Гудзинський, О. Онищенко, М. Орлатий, І. Прокопа, П. Саблук, М. Хвесик, В. Юрчишин, К. Якуба; зарубіжні – Л. Ван Демпел, Ж. Вілкін, Т. Дуча, Х. Каравелі, М. Кларк, Т. Лонч та багато інших.

Українськими вченими висвітлюються різноманітні проблеми дошкільної освіти: недостатність мережі і фінансового забезпечення; неуккомплектованість висококваліфікованими педагогічними кадрами; слабе матеріально-технічне забезпечення та інші. Однак, не зважа-

ючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, ця проблема залишається недостатньо вивченою і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є вивчення проблем дошкільної освіти у сільській місцевості України та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Аналіз кількості закладів дошкільної освіти в селах свідчить про поступове розширення їх мережі, однак поки що воно не в змозі компенсувати загальний низький рівень забезпеченості населення дитячими садками. Нині за даними Державної служби статистики України в сільській місцевості 9,3 тис. дошкільних закладів з кількістю дітей 291 тис. осіб (у середньому 31 дитина припадає на один садок) (табл. 1).

Протягом 1990 – 2011 рр. кількість дитячих дошкільних установ у сільській місцевості зменшилася на 3,3 тис. од., а дошкільні заклади відвідує лише 36% дітей відповідного віку. У 2011 р. у сільській місцевості 1,8% закладів не були придатні для цільового використання, 0,4% перебували на капітальному ремонті, інші (4%) не працювали внаслідок відсутності дітей, а також незабезпечення паливом, електроенергією, фінансуванням тощо; 1,4% закладів не працювали 6 – 10 років, а 2,6% – понад 10 років [3, 4].

Динаміка дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості України*

(на кінець року)

Показник	Рік									2011 до 1990
	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	%
Кількість закладів, тис.	12,6	10,9	8,9	8,4	8,7	8,7	8,8	8,9	9,3	73,8
У них місць, тис.	615	551	285	283	295	302	307	315	328	53,3
Чисельність дітей у закладах, тис. осіб	551	314	159	192	221	236	242	261	291	52,8
Охоплення дітей закладами (у відсотках до чисельності дітей відповідного віку)	43	28	18	27	31	32	31	32	36	–
Чисельність дітей у закладах у розрахунку на 100 місць	90	57	56	68	75	78	79	83	89	98,8

* Джерело: [4].

Загалом з 16,1 тис. дошкільних закладів, що залишилися в цілому по Україні, у 2011 р. фактично не функціонували 0,8 тис. закладів з різних причин. Хоча абсолютна кількість сільських дошкільних навчальних закладів переважає чисельність подібних міських установ, але за кількістю місць у дошкільних закладах село поступається місту в 2,6 раза, а за чисельністю дітей в них – у 3,6 раза. Проблему в даному випадку необхідно вбачати більшою мірою в охопленні дітей дошкільними закладами. Це ж питання добробуту сільського населення та мізерності доходів сільських бюджетів. Якщо в 1990 р. охоплення дітей сільськими дошкільними закладами становило 43%, то в 2000 р. – лише 18%, і тільки зростання економіки, що супроводжувалося підвищенням доходів населення, привело до поліпшення цього показника у 2011 р. (36%) проти 64% у місті [6]. Цей показник вважається незадовільним, оскільки означає, що в середньому один дитячий садок припадає на три села, а це суперечить установленим державним будівельним нормам ДБН В.2.2-4-97 [1], відповідно до яких дошкільні заклади необхідно розміщувати у кожному сільському населеному пункті, де є 12 і більше дітей дошкільного віку. У 2011 р. в середньому на кожне село припадало 10 дітей відповідного віку. Отже, доцільним було б переглянути ситуацію з мережею дошкільних навчальних закладів.

Групування регіонів за рівнем охоплення дітей дошкільними закладами показало помітну значну диференціація між східними та західними областями України (табл. 2).

Охоплення дітей дошкільними закладами у 2011 р. по регіонах свідчить на негативну картину: якщо в містах цей показник коливається від 57 – 59% у Івано-Франківській, Луганській, Одеській областях до 78 – 80% в Сумській, Чернівецькій та Житомирській областях (у середньому по містах України – 67%), то в сільській місцевості цей показник становить від 19% у Івано-Франківській області до 49% у Київській, Миколаївській, Хмельницькій, 54% – у Черкаській областях (у середньому по селах України – 36%). Показники, свідчать, що у 2011 р. різниця між найвищим їхнім значенням та найнижчим досягла 2,8 раза [4].

За вказаним вище документом, радіус доступності дитячих дошкільних закладів у селі повинен становити 500 метрів. Для обслуговування сіл з малою кількістю дітей передбачаються місця в дитячих яслах-садках у найближчих селах та організовується підвезення дітей спеціальним транспортом. Пішоходно-транспортна доступність закладів не повинна перевищувати 15 хвилин [1, 8].

Проте в усіх областях радіус доступності дошкільних навчальних закладів коливається від 4,7 км в Чернівецькій до 8,57 км в Чернігівській областях (у середньому по Україні 6,12 км).

Площі приміщень дитячих осередків дошкільних закладів загального типу слід приймати не меншими ніж 13 м² на одне місце у ясельних групах і 11,9 м² – у дошкільних групах. Проте, у 2011 р. площа приміщень сільських дошкільних навчальних закладів у розрахунку на одного вихованця до 3-х років становила в середньому 12,03 м², 3 роки і старше – 8,09 м², що теж не відповідає будівельним нормам [1]. По регіонах найнижчим на вихованця до 3-х років цей показник був у Хмельницькій (3,17 м²), Сумській (4,36 м²) і Миколаївській (4,28 м²) областях і тільки в 9 областях, а саме: АР Крим (14,03 м²), Дніпропетровській (18,08 м²), Донецькій (26,44 м²), За-

Таблиця 2

Групування регіонів за рівнем охоплення дітей дошкільними закладами за регіонами, 2011 р., у відсотках до чисельності дітей відповідного віку*

%	Групи регіонів
19	Івано-Франківська
21 – 29	Львівська, Луганська, Рівненська, Чернігівська
30 – 39	АР Крим, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська
40 – 49	Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Миколаївська, Хмельницька, Чернівецька
50 – 54	Сумська, Херсонська, Черкаська

* Джерело: складено автором за [4].

порізькій (17,4 м²), Луганській (20,57 м²), Харківській (15,36 м²), Херсонській (14,3 м²), Чекаській (14,3 м²) цей показник був більшим встановленої норми. Площа приміщення на одного вихованця 3-х років і старше в середньому по сільській місцевості України становила 8,09 м². Вказаний норматив був видержаний лише в АР Крим (14,03 м²), Дніпропетровській (11,67 м²) і Кіровоградській (11,54 м²) областях [4].

Така ситуація може пояснюватися перевищенням кількості місць дітьми відповідного віку і недостатністю мережі дитячих дошкільних закладів.

Нині у сільській місцевості України у 41,2% (3839 од.) дошкільних закладах чисельність дітей відповідного віку перевищує кількість місць на 47%. Із них 433 заклади, в яких на 100 місць приходиться до 110 дітей, 534 – до 120 дітей, 532 – до 130 дітей і 2340 – до 130 і більше. По регіонах така ситуація спостерігається у Закарпатській (138 дітей на 100 місць), Львівській (121 дитина на 100 місць), Чернівецькій (117 дітей на 100 місць), Волинській (116 дітей на 100 місць), Рівненській і Івано-Франківській (112 дітей на 100 місць), Житомирській (108 дітей на 100 місць) областях [9].

У багатьох закладах не створено належних умов для виховання дітей, не вистачає м'якого і твердого інвентаря, посуду, іграшок, навчально-наочних посібників.

Навчальний процес у дошкільних навчальних закладах забезпечували у 2011/12 н. р. 32843 педагогічні працівники (у середньому 3 працівники припадає на один дошкільний заклад). Середнє навантаження на одного педагогічного працівника 9 дітей. З них 1,7% без вищої освіти, 60,3% закінчили вищі навчальні заклади I – II рівня акредитації, 38% закінчили вищі навчальні заклади III – VI рівня акредитації.

Фінансування закладів дошкільної освіти здійснюється коштом державного і місцевих бюджетів, коштів підприємств і внесками батьків. Частка ВВП, яка виділяється на потреби дошкільної освіти в Україні, коливається від 0,7% у 2007 р. до 0,9% у 2011 р. [4]. Часто дотаційні бюджети сіл не можуть самотужки утримувати садочки. Окрім того, бюджети формуються від рівня охоплення дітей за попередній рік, що також значно ускладнює розвиток дошкільної освіти. За ДРО плата батьків у 2010 р. складала 4,0% загальної вартості дошкільної освіти. У 2010 р. обсяг платних послуг по утриманню дітей в дошкільних закладах склав близько 423 млн грн, у середньому 332 грн на одну дитину. Зрозуміло, що ця сума є недостатньою.

Країнами Європи та Північної Америки здобутий плідний досвід підвищення фінансової життєдіяльності дошкільних закладів. Завдяки спільній діяльності керівника та громадських об'єднань, у навчальний заклад залучаються вагомі додаткові ресурси через здійснення фандрейзингової діяльності.

Варто зауважити, що 6 липня 2010 р. в Україні був прийнятий Закон «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» [7]. За цим законом були внесені доповнення до ст. 3 та ст. 9 Закону України «Про дошкільну освіту», за якими вво-

диться обов'язкова дошкільна освіта. Введення у Закон поняття «обов'язкова дошкільна освіта» деяким чином не узгоджується зі ст. 53 Конституції України, яка наголошує на обов'язковості лише загальної середньої освіти. Держава забезпечує лише «доступність та безоплатність дошкільної освіти». Таким чином, за Конституцією, дошкільна освіта є правом, а не обов'язком.

Міністр освіти та науки України Д. Табачник наголошує, що «це абсолютно корисне та своєчасне введення, яке наближає систему освіти України до кращих світових і європейських традицій, тому що охоплення дошкільною освітою з п'ятирічного віку запроваджено законодавчо в США і переважній більшості країн Європи» [10]. Так дійсно, досвід країн ЄС по створенню дошкільних класів направлений на дітей 5-6 років. Але відвідування дошкільних класів за законодавством країн ЄС не завжди є обов'язковим. Проте більше 90% дітей старшого дошкільного віку у цих країнах відвідують дошкільні класи. Такий високий рівень відвідування пов'язаний, по-перше, з освітньою традицією цих країн (у багатьох державах дошкільні класи існують більше 50 років), по-друге, держава створює відповідні умови здобуття дошкільної освіти (фінансування, матеріально-технічне забезпечення, навчальні програми, які позитивно впливають на розвиток дитини), за якими батьки вважають за необхідне віддавати дітей до дошкільних класів [5].

В Україні ж переважна більшість дітей дошкільного віку в сільській місцевості перебувають вдома, що іноді негативно позначається на їх розвитку і на навчальному процесі в цілому. Адже, працюючи за наймом і в домашньому господарстві, сільські жінки не в змозі приділяти достатньої уваги вихованню і якісно підготувати до школи дітей.

ВИСНОВКИ

Отже, для того, щоб поліпшити нинішню ситуацію з навчальними дошкільними закладами, що склалися в сільській місцевості України, необхідно:

- ✦ розглянути ситуацію із сільськими дошкільними закладами в кожному регіоні, визначитися із мережею;
- ✦ поліпшити матеріально-технічне забезпечення і якість підготовки вихователя;
- ✦ використати досвід країн з розвиненою економікою щодо їх фінансування.

Створення необхідних умов і гарантій для здобуття якісної освіти та повноцінного розвитку молодих селян у подальшому сприятиме їх залученню до процесів, які допоможуть відродитися українському селу, а Україні посісти гідне місце в міжнародному аграрному розподілі праці. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. ДБН В.2.2-4-97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/budinki-i-sporudi-budinki-ta-sporudi-ditjachih-doshkilnih-z-nor395.html>

2. Дейкун Д. І. Методичні рекомендації з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільських районах: навчально-методичний посібник / Д. І. Дейкун, О. В. Пастовенський. – Київ, 2011. – 31 с.

3. Дошкільні заклади України у 2010 році: статистичний бюлетень. – К., 2011. – 84 с.
4. Дошкільні заклади України у 2011 році: статистичний бюлетень. – К., 2012. – 84 с.
5. **Мельниченко Н.** Законодавче регулювання дошкільної освіти у країнах – членах ЄС та можливість застосування цього досвіду в Україні / Н. Мельниченко // Юридичний вісник. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/yurv/2011_2/melnich.pdf
6. **Орлатий М. К.** Зміни у функціонуванні об'єктів соціально-культурного призначення на селі / М. К. Орлатий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_2/15.pdf

7. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу : Закон України від 6 лип. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2010. – № 46. – С. 545.
8. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін. / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – 2-ге вид. доповн. і перероб. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 620 с.
9. Україна в цифрах 2010: статистичний збірник. – К. : ДП «ІАА», 2011. – 252 с.
10. <http://osvita.ua/home/news/8230>

УДК 338.48

ОСНОВНІ ФАКТОРИ І ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК РИНКУ ПОСЛУГ

ПОЙТА І. О.

УДК 338.48

Пойта І. О. Основні фактори і чинники впливу на розвиток ринку послуг

Статтю присвячено проведенню аналізу закономірностей та сталих тенденцій розвитку ринку послуг. Обґрунтовано актуальність дослідження розвитку ринку послуг та його постійної диверсифікації, а також механізмів регулювання та функціонування. Розглянуто основні фактори формування ринку послуг в умовах сталого розвитку. Розкрито зміст основних чинників, які впливають на формування ринку послуг в Україні, проаналізовано динаміку їх розвитку, а також особливості функціонування та визначено основні тенденції змін у сфері послуг.

Ключові слова: ринок, послуга, потреба, ринок послуг, життєвий рівень, фінансові послуги, нефінансові послуги, ВВП.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 14.

Пойта Ірина Олександрівна – аспірантка, Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України (бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна)

E-mail: irchuk_zt@ukr.net

УДК 338.48

UDC 338.48

Пойта И. А. Основные факторы влияния на развитие рынка услуг
Статья посвящена проведению анализа закономерностей и устойчивых тенденций развития рынка услуг. Обоснована актуальность исследования развития рынка услуг и его постоянной диверсификации, а также механизмов регулирования и функционирования. Рассмотрены основные факторы формирования рынка услуг в условиях устойчивого развития. Раскрыто содержание основных факторов, влияющих на формирование рынка услуг в Украине, проанализована динамика их развития, а также особенности функционирования и определены основные тенденции изменений в сфере услуг.

Ключевые слова: рынок, услуга, потребность, рынок услуг, жизненный уровень, финансовые услуги, нефинансовые услуги, ВВП.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Библ.:** 14.

Пойта Ирина Александровна – аспірантка, Інститут економіки природопользования и устойчивого развития НАН Украины (бульв. Тараса Шевченка, 60, Киев, 01032, Украина)

E-mail: irchuk_zt@ukr.net

Poyta I. A. Key Factors of Influence on the Development of Market

Article is devoted to the analysis of patterns and trends in sustainable market. The urgency of market research services and its constant diversification, as well as mechanisms of regulation and functioning is grounded. The main factors of the market in terms of sustainable development are investigated. Reveals the content of the main factors that affect the formation of a market in Ukraine and the analysis of the dynamics of their development are defined. The features and functioning of the main trends in the service sector are analyzed.

Key words: market, service, need, market services, standard of living, financial services, non-financial services, GDP.

Pic.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 14.

Poyta Irina A. – Postgraduate Student, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine (bulv. Tarasa Shevchenka, 60, Kyiv, 01032, Ukraine)

E-mail: irchuk_zt@ukr.net

За роки незалежності в українській економіці, як і в усьому світі, роль сфери послуг значно зростає. Збільшується кількість послуг, їх різноманітність та якість, вплив на життя людей, зростає кількість комерційно-посередницьких структур, які забезпечують багатогранні потреби в послугах виробничої та невиробничої сфери.

У розвинутих країнах світу в середньому понад 70% ВВП створюється у сфері послуг, а в Україні – майже 50%, тому особливо актуальне дослідження проблеми

розвитку ринку послуг для України, оскільки сфера послуг в країні ще не набула адекватного розвитку. Обмеженою є частка України і в міжнародній торгівлі послугами, у той час як основними статтями експорту є продукція переважно з низьким і середньо-технологічним ступенем переробки. Водночас, у нашій країні є значний потенціал для розвитку сфери послуг [12, с. 5].

Виходячи з цього, сьогодні необхідне дослідження тенденцій розвитку ринку послуг та його постійної диверсифікації, оцінка сучасного стану ринку послуг,